

polgári vállalatok technikai színvonalába. Ez a követelmény ismét problémákat vet fel: a korszerűsítés milliárdos beruházást igényel, a technikai korszerűsítés viszont más oldalról a munkaerő-szükséglet csökkenését eredményezi. A probléma tovább gyűrűzik, a felszabaduló munkaerő újabb munkahelyek létesítését teszi szükségessé.

A súlyos gondok ellenére nyugodtan büszkélkedhetünk azzal, hogy a büntetésvégrehajtásnál 40 évvel ezelőtt megkezdett munkáltatási tevékenység nem volt hiábavaló és eredménytelen. Az elítéltek foglalkoztatása a büntetésvégrehajtás szerves részét képezi és az eltelt 40 év alatt alapvetően jó irányba fejlődött.

A gyakorlati munkán túl ma már ott tartunk, hogy lerakhatjuk a bv. munkáltatás elméleti alapjait, megfogalmazhatjuk az elért eredményeket és az elkövetkezendő 15-20 évre szóló távlati elképzeléseket. Ennek érdekében kezdtük meg a munkáltatásfejlesztési koncepció kidolgozását, ami már szinte a befejezéshez közeledik. A készülő dokumentum összegzi a munkáltatás jelenlegi helyzetét, rögzíti az elért eredményeket, feltárja a belső ellentmondásokat és rámutat a megoldandó problémákra. A koncepció többek közt foglalkozik a fogvatartottak munkajogi helyzetének továbbfejlesztésével, a technikai korszerűsítés irányával, a termelési szerkezet módosításával és olyan alapvető kérdésekkel, mint az elítéltek munkájának ösztönzése és szakképzésének kérdései.

Ezzel a munkával hosszú távra irányt szabunk a fejlesztésnek, mégpedig olyan munkáltatásfejlesztésnek, amely a büntetésvégrehajtási és a gazdálkodási célokat egyaránt szolgálja.

A nevelés jelene és fejlesztésének feltételei

(Módos Tamás hozzászólása)

Az 1979-ben hatályosult jogszabályok megalkotása idején az előrejelzések lényegesen kedvezőbb körülményeket jósoltak a 80-as évek elejére, mint amilyen feltételek között ma a bv. testület tevékenykedik. Az 1978-ban megjelent Btk, majd a büntetések és intézkedések végrehajtását új alapokra helyező 1979. évi 11. sz. tvr. megfogalmazták azt az elvi tételt, mely szerint a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának — a joghátrány érvényesítése mellett — alapfunkciója a nevelés, az elítéltek személyiségformálása.

Az érvényben lévő jogszabályok fő törekvésének az eddigieknél maradéktalanabb érvényesítését hivatott elősegíteni a nevelésfelfogás pontosításán keresztül a bv. nevelésfejlesztési koncepciója. A benne megfogalmazott nevelésfelfogás a fogalom szűkebb értelmezését jelenti: a büntetésvégrehajtási nevelés a társadalomban folyó neveléshez képest csupán minimális feladatok végrehajtására válalkozhat. Nem vállalhatja fel a családi, iskolai nevelés teljes programját, nem tűzheti ki célul a személyiség sokoldalú kibontakoztatását, de még csak törvényszertelől állampolgárrá nevelését sem.

Kiemelendő ugyanakkor, hogy a személyiségformálás nem elszigetelt nevelői beavatkozások eredményeként jön létre, *nem egyedül a nevelő, hanem az egész rendszer nevel.* E tevékenység folyamatjellegét hangsúlyozza, hogy a hatásrendszer eleme a büntetést megelőző és a szabadulást követő időszak — a nyomozati, bírói szak, valamint a pártfogó-felügyelet, utógondozás — is.

A koncepció kidolgozásának megkezdése óta vita folyik e munka időszerűségéről. Sokan gondolják úgy, hogy nem érdemes fejlesztési programot kidolgozni a nehéz gazdasági viszonyok közepette, ha a feltételeket nem tudjuk biztosítani. A gyakorlat látszólag alátámasztja ezeket a gondolatokat. A bv. egyre nehezebb körülmények között dolgozik. Az állami költségvetés csak a legszükségesebbeket tudja biztosítani, fejlesztésre csak minimális lehetőség adódik.

Egyre nagyobb gondot okoz a fogvatartottak növekvő száma, intézeteinket zsúfoltság jellemzi, az ellátási, őrzési feladatok végrehajtása egyre nehezebb. Mégis, éppen az adott körülmények között különösen nagy jelentősége van a koncepciónak. Minél korlátozottabbak anyagi eszközeink, annál inkább tudnunk kell távlatokban gondolkodni, helyesen rangsorolni a felmerülő igényeket. Noha nehéz feltételek között dolgozunk, az irányokat meg kell határozni, s a kitűzött célok felé kell lépni.

A fejlesztés irányát a koncepció általánosan fogalmazta meg, a végrehajtáshoz szükséges konkrét lépéseket nem írta elő. Ez utóbbiakat a koncepció megvalósítási programja tartalmazza, mely sokkal szerényebb, kétéves időszakot fog át, s csak azokat a területeket említi, ahol a fejlesztés feltételei biztosítva vannak.

A büntetésvégrehajtás fejlesztése, nevelési feladatainak meghatározása természetesen nem ennek a koncepciónak a kidolgozásával kezdődött, de ekkor, 1983-ban született először széles körben megvitatott, a felső vezetés által elfogadott nevelésfejlesztési koncepció a bv. történetében. Ezzel minőségi változás történt, új helyzet állt elő. A nevelésfejlesztési koncepció összhangban van a hatályos jogszabályokkal, ugyanakkor új minőséget képvisel, mivel az elítéltnevelés témáját teljes egészében átfogja és rendszerezi. Tudományos igényű, mert figyelembe veszi a kapcsolódó tudományok legalapvetőbb ismereteit és megállapításait, egyúttal következetesen a realitás, a gyakorlat talaján áll.

Napjainkban a büntetésvégrehajtási neveléssel kapcsolatban két ellentétes tendencia érvényesül. A jogszabályok és a társadalmi elvárások a nevelés szerepét, funkcióját a büntetésvégrehajtáson belül erőteljesen megnövelték. A kedvezőtlen előjelű gazdasági változás, a társadalmi morál általános romlása, a fogvatartottak létszámának dinamikus emelkedése viszont igencsak rontotta a bv. feltételeit. A munkakörülmények rosszabbodása a munka jellegéből adódóan a nevelési szakterületen jobban érzékelhető, mint másutt. E két tendencia eredője intézetenként eltérő eredményeket produkált. A nevelés személyi feltételei azonban valamennyi bv. intézetben romlottak. Ma már általános, hogy egy-egy nevelő 150-200 elítélttel foglalkozik, s több intézetben a gyógyító-nevelő csoportok vezetői konkrét szakmai feladataik mellett 70-100 fogvatartottból álló „normál” elítélts csoport irányítását is ellátják.

Ilyen létszámok mellett a jogszabályok által kötelezően előírt adminisztrációs feladatok ellátása is komoly erőfeszítést igényel, s így a megismerésre, az egyéni és csoportos foglalkozásokra, a csoportok tudatos pedagógiai irányítására minimális idő és energia jut. Kézenfekvő és reális tehát az igény a nevelői státusok bővítésére, hiszen az érvényben lévő állományszervezési táblázat elkészülte óta a fogvatartottak létszáma közel egyharmadával emelkedett.

További problémát jelent a nevelőtestületben tapasztalható, egyre erősödő fluktuáció, valamint az a tény, hogy a meglévő státusokat sem tudjuk feltölteni. A létszámhiány a nevelőknél közel 15%-os, a speciális képesítésű szakembereknél, a pszichológusoknál, gyógypedagógusoknál pedig közel 50 %-os. Ugyanakkor sajnálatos módon a létszámhiány épp Tökölön és Pálhalmán a legelviselhetlenebb, ahol fiatalkorú elítéltek, illetőleg fiatal felnőtt fogvatartottak töltik szabadságvesztés-büntetésüket. Holott életkori sajátosságaik alapján e két korosztály a legfontosabb a nevelés szempontjából. A pályaelhagyást, az üres státusok betöltésének nehézségeit elemezve az alábbiakat állapítjuk meg: a nevelők

A nevelés optimális szintere

szakmai elképzeléseik jó részét nem tudják megvalósítani, s így a sorozatos kudarcélmények eltávolítják őket a pályától. A munkahelyi közérzet se optimális, a munka mennyisége és anyagi-erkölcsi elismerése se felel meg igazán egymásnak.

Talán az indokoltnál részletesebben foglalkoztam e problémával, de úgy tűnik, hogy jelen pillanatban ez a szakterület legégetőbb gondja. A nevelési feladatok maradéktalan végrehajtása szükségessé teszi a szakember-utánpótlás mielőbbi biztosítását. És azt, hogy a büntetésvégrehajtási nevelőket pedagógusoknak tekintsük, s az intézeten belüli megbecsülésüket arányba állítsuk a velük szemben támasztott feladatokkal.

A büntetésvégrehajtás feltételrendszerének, ezen belül a nevelés adottságainak romlása ellenére egyes területeken sikereket értünk el. A fogvatartottak körében folytatott közművelődési tevékenység és oktatómunka — egzakt módon, de szubjektív megítélés alapján is — az elvárásoknak megfelelően alakult. E munka átfogó értékelése a napokban fejeződött be, jelenlegi helyzetéről és a továbbfejlesztés irányelveiről előterjesztés készült.

Jelentős eredmények születtek az elítéltek öntevékenységének, saját életük aktív szervezésének és bizonyos fokú öngazgatásának területén is. Ma már nemcsak azokban az intézetekben vesznek részt az elítéltek programjaik szervezésében és lebonyolításában, a belső rend és fegyelem megtartásában, ahol az öntevékeny szervezetek működésének hagyományai vannak (pl.: Baracsán, Állampusztán), hanem a szigorúbb rezsimű intézetekben (mint Vácott vagy Márianosztrán) is gyümölcsöztetik az öntevékenységben rejlő pedagógiai lehetőségeket. Ez pedig mind az alkalmazott módszer, eljárás, mind az eredményesség szempontjából a jövőt villantja fel.

Azt hiszem, valamennyiünk reménye, hogy hazánk társadalmi, gazdasági fejlődésével párhuzamosan kedvezőbbé válik a bv. feltételrendszere is. A beruházási lehetőségek megteremtésével módunk lesz arra, hogy a fogvatartottak többségét modern, a nevelési elképzelések alapján tervezett bv. intézetekben helyezzük el, hogy fejleszteni tudjuk a társadalmilag hasznos, a nevelési célkitűzések-

nek megfelelő munkával történő foglalkoztatásukat. Célkitűzéseink elérésének alapfeltétele a személyi állomány, különösen a nevelési szakterület létszámának emelése, képzettségének növelése.

Az elítéltek körében szervezett iskolai oktatás fejlesztése érdekében több konkrét javaslat került az Igazságügyi Minisztérium, valamint a Művelődésügyi Minisztérium illetékesei elé. Így szükségesnek tartjuk az analfabéták oktatása keretében az alapfok I-II. tagozat óraszámának növelését, valamint a gyógypedagógiai oktatás megszervezését a felnőttek részére. Javasoltuk a Pálhalmi Börtön és Fogházban, valamint Tökölön, a fiatalkorúak intézetében, önálló dolgozók általános iskolája megszervezését. Az oktatói létszám biztosítása érdekében pedig az intézetekben tanító pedagógusoknak a jogszabályok által megállapított pótlékok garانتálását.

A fogvatartottak pedagógiai célzatú differenciálását szándékunkban áll mind az elhelyezésben, mind a velük való foglalkozásban megvalósítani. Ezért akarunk egy új, speciális célkitűzésű intézetet létrehozni, a hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélték diagnosztizálása, nevelési programjának kidolgozása, valamint az őket befogadó intézetek kijelölése érdekében. Az intézet személyi-tárgyi feltételeit úgy kívánjuk kialakítani, hogy alaptevékenysége mellett betölthesse a büntetésvégrehajtás módszertani és továbbképző intézetének szerepét is.

Az eredményesség, a tudatos nevelőmunka érdekében fejleszteni kell a büntetésvégrehajtási nevelés elméletét, módszertanát. E célból két intézetben hoztunk létre egyelőre kísérleti jelleggel módszertani szakcsoportokat, melyek a gyakorlat talaján próbálják ki a büntetésvégrehajtásban alkalmazható nevelési eljárásokat. Emellett a már meglévő program alapján fejlesztjük a kutatómunkát. A legfontosabb kutatási témák a büntetésvégrehajtási intézetek hatásmechanizmusát, az elítéltek informális szervezeteit, a nevelés hatékonyságának mérését, a visszaesések okait vizsgálják.

A büntetésvégrehajtás nevelésfejlesztési koncepciója tematikusan és átfogóan rajzolja meg az elkövetkezendő húsz év programját. Nem kívántam felsorolni a dokumentumban leírtakat, csak azt a néhány területet említettem meg, ahol a gyakorlati megvalósítás első, sokszor még bizonytalan lépéseit megtettük.